

DISTRIBUCE

CAT[gramatika], CAT[fonologie], CAT[morfologie], CAT[syntax]

D. JEDNOTKY X (KDE X MŮŽE BÝT LINGVISTICKÝ OBJEKT RŮZNÉHO TYPU A RŮZNÉ VELIKOSTI, NAPŘ. ↑[hláska][HLÁSKA], ↑[morfém][MORFÉM], ↑[slovo][SLOVO], ↑[fráze][SYNTAKTICKÁ FRÁZE] ATD.) JE SOUBOR VŠECH KONTEXTŮ, V NICHŽ SE X OBJEVUJE. Např. **d.** sufixu *-ot(-a)*, jímž se v č. derivují abstrakta označující vlastnosti, je vázána na kontext uzavřené množiny adjektivních kořenů, tj. {*nah, slep, hluch, ...*} *-ot(-a)*. Sufix *-ost*, který rovněž derivuje abstrakta z adjektivních základů, má **d.** mnohem širší než *-ot(-a)*, protože se objevuje jak v kontextu adjektivních kořenů, např. *hloup-ost, tup-ost* n. *slab-ost*, tak i v kontextu adjektivních sufixů, např. *pud-ov-ost, věc-n-ost, dět-sk-ost, hran-at-ost*. Typicky se rozlišují dva typy **d.** mezi jednotkami stejného řádu: komplementární **d.** a volná (n. též paralelní) **d.**

Jednotky X a Y jsou v DEF[komplementární distribuce][**komplementární distribuci**] tehdy, když se jejich kontexty nepřekrývají, tzn. že X a Y se nikdy nevyskytují ve stejném kontextu. Komplementární **d.** mají v č. např. hlásky [n] a [ŋ]: distribuce velární nazály [ŋ] je vázána na velární kontext, objevuje se jen před jiným velárním konsonantem (srov. *bra[ŋk]a, ma[ŋg]o, ko[ŋx]a*) a nikde jinde; alveolární nazála [n] se naopak ve velárním kontextu nikdy neobjevuje. Vztah komplementární **d.** je i mezi sufixy *-u* a *-m*, jimiž jsou derivovány tvary 1. osoby sg. v přítomném paradigmatu: konsonantický sufix *-m* se objevuje pouze v kontextu po dlouhém vokálu (srov. *dělá-m, prosí-m*), vokalický sufix *-u* se v sousedství dlouhého vokálu nikdy neobjevuje; viz ↑[přezens][přezens]. Na úrovni syntaxe mají komplementární **d.** např. ↑[komplementizér][komplementizéry] *aby* a *zda*. Oba uvozují tzv. ↑[kompletivní věta][kompletivní věty], a to tehdy, vyjadřuje-li sloveso maticové věty pravdivostní otevřenost komplementové CP. **D.** komplementizéru *aby* je přitom vázána jen na kontext, kde maticové sloveso vyjadřuje nejen otevřenost pravdivosti CP, ale i její žádoucnost; komplementizér *zda* se v tomto kontextu nikdy neobjevuje: *Petr ti poručil, abys přišel / *zda přijdeš* × *Petr se ptá, zda přijdeš / *abys přišel*; viz ↑[komplementizér][komplementizér].

Jednotky X a Y mají DEF[volná distribuce][**volnou distribuci**] // DEF[paralelní distribuce][**paralelní distribuci**] tehdy, když se jejich kontexty překrývají; může přitom jít o překrývání úplné (kontexty, v nichž se X a Y objevují, jsou identické), n. o překrývání částečné (X a Y sdílejí jen část všech kontextů, v nichž se mohou vyskytnout). Např. mezi hláskami [ŋ] a [u] je vztah volné **d.**, přičemž kontexty, kde se objevuje [ŋ], tvoří podmnožinu kontextů, kde se objevuje [u]: obě hlásky se shodně vyskytují před velárními konsonanty (srov. *bra[ŋk]a – r[uk]a, ma[ŋg]o – lan[ug]o, ko[ŋx]a – komb[ux]a*), [u] se navíc objevuje i v kontextu jiných hlásek (srov. např. *h[ub]a, n[ud]a, h[us]a, k[un]a*). Ve volné **d.** jsou sufixy

1.os.sg. *-u* a *-i*, přičemž kontexty, v nichž se objevuje *-i*, tvoří podmnožinu kontextů, v nichž se objevuje *-u*: zjednodušeně řečeno, distribuce *-i* je vázána na postalveoláry a /j/; výsledkem jsou ↑[dubleta][dublety] jako *píš-u/-i*, *maž-u/-i*, *pláč-u/-i*, *hraj-u/-i*, *kupuj-u/-i*. Vztah volné **d.** je i mezi komplementizéry *zda* a *-li*: oba se mohou paralelně vyskytovat v kontextu slovesa *ptát se* (*Petr se ptá, zdali přijdeš*).

Pojem **d.** byl do lingvistiky uveden strukturalismem, kde **d.** byla hlavním nástrojem pro identifikaci elementárních jednotek fonologické a morfologické roviny jaz., tj. ↑[foném][fonémů] a ↑[morfém][morfémů]. V syntaxi je pojem **d.** spojen především s ↑[generativní gramatika][generativismem]: komplementární **d.** je považována za jeden z hlavních ukazatelů toho, že dané jednotky patří do stejné syntaktické kategorie, tzn. že zaujímají stejnou pozici v syntaktické struktuře (viz BIB[][Sportiche & Koopmann(ová) ad., 2013]).

Pokud se lingvistický objekt pravidelně nevyskytuje v určitém kontextu, mluvíme o ↑[defektivní distribuce][defektivní distribuci].

Lit.: NIDA, E. *Morphology: The Descriptive Analysis of Words*, 1949; PIKE, K. *Phonemics: A Technique for Reducing Languages to Writing*, 1947; SPORTICHE, D. & H. KOOPMAN ad. *An Introduction to Syntactic Analysis and Theory*, 2013.

MZ